

М. В. Гриньова
доктор педагогічних наук, професор,
декан природничого факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка
Г. Ю. Сорокіна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогічної майстерності та
менеджменту Полтавського національного
педагогічного університету імені В.Г. Короленка

**До питання про викладання дисципліни «Управління навчально-
виховним процесом»**

Глобальні зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, висувають високі вимоги до системи освіти, навчання й виховання фахівців різного рівня підготовки. Одним із пріоритетних напрямків забезпечення продуктивного розвитку освітньої галузі в Україні є вдосконалення підходів до управління навчально-виховним процесом.

Управління навчально-виховним процесом сьогодні – цілеспрямоване цілісне навчання і виховання, педагогічно спланована й реалізована єдність цілей, цінностей, змісту, структури, інноваційних технологій, метою яких є теоретична й практична підготовка фахівців, пошук нових механізмів, що забезпечать випереджальний розвиток всієї системи освіти по відношенню до запитів практики. Водночас недостатність коригування основних компонентів системи управління в їх ієрархічній підпорядкованості спричинили появу й посилення ознак абстрактності, замкненості, ізольованості, дискретності, гомогенності педагогічного процесу в навчальних закладах стосовно реалій сучасного соціуму. Велика чисельність управлінських функцій часом призводить до нівелювання важливого завдання – навчити особистість успішно самореалізовуватися у власній життєдіяльності.

Для вирішення проблем сьогодення і забезпечення соціально-економічного прогресу суспільства потрібна активна особистість, здатна взяти на себе відповідальність не лише за своє життя, але й за майбутнє нашої країни, планети в цілому; яка може стати активним творцем самого себе, має власні ціннісні орієнтації та переконання. Відповідно, управляти навчально-виховним процесом – створювати оптимальні зовнішні й внутрішні сприятливі умови для успішного гармонійного духовного розвитку особистості майбутнього фахівця, раціонально використовувати освітні й виховні можливості викладання, всіх форм і видів навчальної й виховної роботи. Отже, щоб особистість могла виявляти і розвивати свою активність, необхідно створити такі сприятливі умови у навчально-виховному процесі, які б допомогли їй пізнати себе і реалізувати свої можливості, вибрати і вибудувати власний світ цінностей, допомогли їй увійти в світ знань, оволодіти творчими способами вирішення наукових і життєвих проблем,

відкрити рефлексивний світ власного «Я» і навчитися управляти ним, набути інтелектуальної свободи. Потреба особистості в активності, а значить і в діяльності, не однозначна для будь-якого способу організації цієї діяльності. Вона збуджує не лише активну діяльність у вигляді засвоєння, заучування, запам'ятовування, повторення, а скоріше, експансивну, що виявляється у формах привласнення, оволодіння, добування, розпізнавання. Тому при виборі виду діяльності, особистість за звичай схильна активно залучатися в її експансивні форми, ніж у просто активні.

Саме тому актуальною сьогодні є проблема управління навчально-виховним процесом, що спрямоване на залучення кожного вихованця в активну пізнавальну діяльність з метою повного оволодіння ним знаннями, самопізнання, самореалізації, задоволення своїх природних потреб. Необхідне таке управління, яке забезпечує оптимізацію педагогічного процесу, гармонійний духовний розвиток учня, вдосконалення професійних і особистісних якостей учителя й, звичайно ж, змісту самої управлінської діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Професійна підготовка менеджера з управління навчальним закладом, зокрема дисципліна «Управління навчально-виховним процесом», спрямована на сприяння становленню фахівця-професіонала. Згідно моделі професійної підготовки менеджера з управління навчальним закладом, яка передбачає три напрямки навчальної діяльності магістрантів: оволодіння знаннями про компетенції та компетентність менеджера; про сутність і специфіку управлінської діяльності вчителя у навчально-виховному процесі; про особливості навчальної діяльності та її результату – гармонійного духовного розвитку кожного її учасника, повне оволодіння знаннями передбачає пізнавальну діяльність магістранта на трьох рівнях: мотиваційному, когнітивному та операціональному. Система занять і доцільна організація пізнавальної діяльності магістрантів створює сприятливі умови для осмислення та усвідомлення ними своїх можливостей як майбутніх менеджерів з управління навчальним закладом.

Навчальна дисципліна «Управління навчально-виховним процесом» допомагає магістрантам осмислити специфіку сучасного особистісно орієнтованого навчання та рефлексивне управління ним, теоретико-методологічні основи управлінської діяльності в навчально-виховному процесі, стратегічне проектування власного професійного зростання, сучасні підходи до організації та управління особистісно орієнтованим навчанням, що дозволяє їм під час практичних занять дослідити ці аспекти в конкретній педагогічній ситуації, використати власні знання та практичний досвід у своїй професійній діяльності.

Зміст дисципліни «Управління навчально-виховним процесом» знаходиться у динамічному взаємозв'язку зі змістом навчальних дисциплін нормативного та вибіркового компонентів навчального плану, зокрема «Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів», «Теорія і практика управління навчальним закладом», який повністю відповідає основним завданням професійної підготовки фахівця як у теоретичних аспектах

(актуалізація опорних знань, системне застосування знань, умінь і навичок тощо), так і в практичних (становлення готовності магістрантів до управлінської діяльності, вироблення індивідуального стилю управлінської та педагогічної діяльності, професійна підготовка майбутнього менеджера з управління навчальним закладом до організації рефлексивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчанні, здійснення досліджень управлінської діяльності вчителя в навчально-виховному процесі тощо), що створює сприятливі умови для гармонійного духовного розвитку та професійної самореалізації майбутнього менеджера з управління навчальним закладом.

ПРОГРАМА КУРСУ
УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ
Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань <u>1801 Специфічні категорії</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>8.18010020</u> <u>Управління навчальним закладом</u>	Рік підготовки:	
		6-й	6-й
Загальна кількість годин – 54		Семестр	
		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>магістр</u>	Лекції	
		8 год.	2 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		36 год.	48 год.
		Вид контролю: <u>екзамен</u>	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 18 / 36

для заочної форми навчання – 6 / 48

Предметом вивчення навчальної дисципліни є управління навчально-виховним процесом, що спрямоване на включення кожного вихованця в активну пізнавальну діяльність з метою повного оволодіння ним знаннями, самопізнання, самореалізації, задоволення своїх природних потреб.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Управління навчально-виховним процесом» є невід'ємною частиною підготовки магістрантів до управлінської діяльності з організації навчально-виховного процесу в умовах гуманізації сучасної освіти. Навчальна дисципліна «Управління навчально-

виховним процесом» є інтегрованим курсом, який базується на таких обов'язкових, академічних, гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплінах вищої освіти як філософія, політологія, культурологія, психологія, педагогіка, біологія, валеологія, соціологія, менеджмент та ін., що також підкреслює їх нерозривний взаємозв'язок.

Програма навчальної дисципліни складається з таких *змістових модулів*:

1. Рефлексивне управління взаємодією у навчанні та вихованні.
2. Організація взаємодії у навчанні.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни:

1.1. *Метою* викладання навчальної дисципліни «Управління навчально-виховним процесом» є залучення магістрантів до оволодіння управлінською діяльністю з організації навчально-виховного процесу; ознайомлення їх із стратегією та тактикою управління навчанням та власним професійним становленням; надання їм знань щодо методології, методики та інструментарію управлінської діяльності в галузі освіти; осмислення магістрантами понятійного апарату та технологій; вироблення практичних умінь аналізувати, проектувати і здійснювати управління навчально-виховним процесом.

1.2. *Основними завданнями вивчення* дисципліни «Управління навчально-виховним процесом» є:

- усвідомлення сутності управлінської діяльності вчителя;
- розвиток інтересу до управлінської діяльності і усвідомлення її професійного значення;
- розширення професійного та культурного кругозору;
- поглиблення знань про принципи, способи, методи, типи управлінської діяльності вчителя у навчально-виховному процесі;
- оволодіння управлінськими функціями;
- вироблення самодисципліни, організованості, навичок планомірної систематичної роботи;
- оволодіння компетенціями управлінської діяльності вчителя.

1.3. Згідно вимог освітньо-професійної програми магістранти повинні:

– *усвідомлювати*: свої можливості в управлінській діяльності, сутність управління навчально-виховним процесом; виявляти інтерес до взаємодії з дітьми, розширення свого професійного та культурного кругозору;

– *знати*: особливості навчання як рефлексивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії; принципи, способи, методи, типи та стилі управлінської діяльності вчителя у навчально-виховному процесі; тактики педагогічної підтримки дитини; способи та технології активізації пізнавальної діяльності дітей, принципи її організації; стратегії посилення згуртованості, підвищення ефективності команди, характеристики згуртованої команди. типи команд, їх еволюцію, позитивні та негативні ролі членів команди.

– *уміти*: виконувати управлінські функції; використовувати способи та засоби самодисципліни, організовувати власну життєдіяльність, виробляти навички планомірної систематичної роботи; оволодівати компетенціями

управлінської діяльності вчителя.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 54 години – 18/36.

1,5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни:

Змістовий модуль 1. Рефлексивне управління взаємодією у навчанні та вихованні

ТЕМА 1. Рефлексивне управління навчально-виховним процесом

Навчання як рефлексивне управління двостороннім навчально-виховним процесом. Сутність понять «навчання», «навчальний процес», «процес навчання», «дидактика». Модель сучасної освіти. Двосторонній характер навчання: викладання, учіння. Причинно-наслідковий зв'язок і взаємозумовленість навчання, виховання і розвитку. Рушійні сили навчального процесу. Принципи рефлексивної взаємодії. Теоретичні основи рефлексивного управління навчально-виховним процесом. Система навчання, її цілісність. Загальні закономірності навчання. Конкретні закономірності навчання. Провідні принципи рефлексивного навчання. Технологія управління навчально-виховним процесом. Класифікації технологій управління. Структура управлінської діяльності в навчально-виховному процесі. Технологічний ланцюжок. Способи управління: ієрархічне, паритетне, латентне. Вимоги, дотримання яких потребує латентне управління.

ТЕМА 2. Управління діалогічною взаємодією у навчально-виховному процесі

Освітні процеси. Нова філософія освіти. Ролі та взаємини в системі «вчитель-учень». Діалогічна взаємодія у навчанні, її сутність. Пріоритетні завдання сучасної освіти. Природне призначення навчання. Зміст понять «вчитель», «учень», «школа», «освіта». Провідна мета вчителя, його цілі. Взаємодія у навчанні. Діалог. Педагогічний діалог. Педагогічна взаємодія. Дії вчителя у взаємодії. «Акція-реакція» як психічна основа взаємодії. Структурні характеристики педагогічної дії. Об'єкт, мета, предмет взаємодії. Управління взаємодією в традиційній та особистісно орієнтованій освіті. Характеристики його суті. Результат взаємодії. Освічена особистість з погляду традиційної та особистісно орієнтованої освіти. Види педагогічної дії у взаємодії. Стилі управління навчально-виховним процесом. Моделі управління взаємодією. Головні принципи (правила) управління взаємодією. Прийоми управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією. Педагогічна підтримка дитини. Чотири тактики педагогічної підтримки дітей у діалогічній взаємодії. Позиції учасників педагогічної підтримки. Енергетичні закони природи, необхідність їх дотримання у педагогічній взаємодії. Побудова педагогічної підтримки. Тактики педагогічної підтримки: «Захисту», «Допомоги», «Сприяння», «Взаємодії». Їхнє професійне кредо, специфіка застосування. Освітня сутність кожної тактики.

Змістовий модуль 2. Організація взаємодії у навчанні

ТЕМА 3. Управління пізнавальною діяльністю дітей у навчально-виховному процесі

Особливості управління природою дитини. Поле професійної уваги вчителя. Сприйняття вчителем дитини. Три постулати віри вчителя в дитину, зміст пізнавальних сил дитини (за Ш.О. Амонашвілі). Вимоги до управління взаємодією з дитиною. Парадокси догматичної педагогіки в управлінні взаємодією з дитиною. Головні завдання особистісно орієнтованої освіти в організації пізнавальної діяльності дитини. Пізнавальна діяльність дитини, її сутність і специфіка управління нею. Взаємодія вчителя та дітей у пізнавальній діяльності на рівні істини, ідеї, досвіду. Спрямованість управлінської діяльності вчителя. Операційні дії вчителя в організації пізнавальної діяльності дітей. Активність, її роль у життєдіяльності дитини: абсолютна активність, відносна активність. Пізнавальна активність дитини, її сутність і рівні: репродуктивний, пошуковий і творчий. Специфіка управлінської діяльності вчителя. Специфічні ознаки педагогічно організованої дитячої діяльності. Способи та технології активізації пізнавальної діяльності дітей. Принципи її організації. Побудова суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Концентроване навчання. Особливості технологій навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності дитини. Технології розвитку пошукової активності дитини. Технології розвитку способів розумових дій.

ТЕМА 4. Організація командної роботи у навчально-виховному процесі

Командна робота як форма управління, її сутність і специфіка. Поняття «організація». Психологія групи: поняття соціальної групи; види груп; класифікації соціальних груп; специфіка взаємин у малій групі; загальні якості групи. Розвиток команди з групи, його етапи та характеристики. Типи команд. Позитивні та негативні аспекти діяльності команди. Командний дух, його сутність і специфіка. Особливості управління та стосунків. Етапи творення командного духу. Реальні проблеми роботи команди. Стратегії посилення згуртованості, підвищення ефективності команди. Характеристики згуртованої команди. Типи команд, їх еволюція. Позитивні та негативні ролі членів команди. Етапи групоутворення. Організаційний розвиток, його завдання. Творення командного духу, критерії рівнів його розвитку. Позитивні та негативні аспекти командоутворення. Управління роботою в команді, його завдання. Комплексний розвиток персоналу. Принципи організаційного розвитку. Форми організації навчання. Класно-урочна система, її сутність, переваги та недоліки. Інноваційні системи навчання, методи та прийоми.

Теми для самостійного опрацювання

ТЕМА 5. Управління співробітництвом у навчально-виховному процесі

Сутність управління навчанням у співробітництві. Стратегія співробітництва. Особливості взаємин між фасилітатором і учнем. Визнання цінності учня як зростаючої особистості. Емпатійне розуміння у створенні сприятливого психічного клімату для самоініційованого учіння. Професійна позиція вчителя. Вибір позиції вчителем для проектування максимально якісного результату взаємодії з учнем. Основні умови організації навчання в співробітництві. Педагогічна характеристика діяльності учнів у

співробітництві. Мотивація уникнення невдачі й мотивація досягнення успіху. Поняття «успіх» і «ситуація успіху». Врахування індивідуальних особливостей дітей у співробітництві з ними. Створення ситуацій успіху у співробітництві.

ТЕМА 6. Виховний потенціал самоврядування у навчально-виховному процесі

Самоврядування як форма розвитку особистості. Тенденції в розвитку учнівського самоврядування. Створення системи самоврядування у навчальному закладі та залучення до неї молоді. Завдання органів учнівського самоврядування. Співуправління й самоврядування – два рівні розвитку колективу. Виховне середовища навчального закладу. Виховний потенціал самоврядування у навчальному закладі. Принципи та складові виховного потенціалу самоврядування. Умови матеріалізації виховного потенціалу самоврядування. Поняття самоуправління. Основні принципи самоменеджменту. Ефективність самовдосконалення.

3. Рекомендована література:

Основна література

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя. Трактат про початковий ступінь освіти, заснованої на принципах гуманно-особистісної педагогіки / Шалва Олександрович Амонашвілі ; [пер. з рос.]. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр ім. М. К. Реріха, 2002. – 172 с.

2. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності : навч. посіб. / Л. Ковальчук. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 513 с.

3. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – [3-тє вид., допов. і переробл.]. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

4. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. / В. А. Семиченко. – К. : Вища шк., 2004. – 335 с.

5. Чотири тактики педагогічної підтримки дитини / [упоряд. А. Русаков, Н. Касіцина]. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. – 112 с. – (Б-ка «Шкіл. світу»). – Бібліогр.: с. 110-111.

6. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания : учеб. пособие / Щуркова Н. Е. – СПб. : Питер, 2005. – 366 с.

7. Як зробити школу успішною : практичні кроки / [упоряд. В. Зоц]. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2007. – 128 с.

Додаткова література

1. Белкин Август : Смысл педагогической деятельности – в счастье ребенка [Электронный ресурс] / Е. Сапогова. – ИА «Апельсин», 2011. – Режим доступа : <http://apelcin.ru/interviews/33842-avgust-belkin-smysl-pedagogiches-koj-deyatelnosti-v-schaste-rebenka.html>

2. Галіцина Л. В. Керівник : мистецтво взаєморозуміння / Галіцина Л. В. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2010. – С. 6-115.

3. Галіцина Л. В. Керівник : мистецтво стратегії і тактики / Галіцина Л. В. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2010. – С. 51-91.

4. Гриньова М.В. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. /

М.В. Гриньова. – Полтава : АСМІ. – 2008. – С. 82-102.

5. Гриньова М. В. Виховання: теорія і практика : навч.-метод. посіб. [для студентів і магістрантів] / Гриньова М. В., Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. – Полтава : ТОВ «Фірма Техсервіс», 2012. – 216 с.

6. Імідж школи / [упоряд. І. М. Рожнятовська]. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2011. – 120 с.

7. Керівник : мистецтво самоуправління : тижневик самоменеджменту / [автор-упоряд. Л. В. Галіцина]. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2010. – 136 с.

8. Малаканова Л. В. Запровадження технологій особистісно-орієнтованого навчання при вивченні природничих дисциплін / [упоряд. Л. Ф. Пашко, М. І. Степаненко, О. П. Коваленко, В. В. Чирка] // Науково-методичні основи змісту сучасної освіти : навч.-метод. посіб. – Полтава : ПОШПО, 2006. – С. 67-78.

9. Мілюткіна К. Психологія успіху / Мілюткіна Катерина. – К. : Главник, 2007. – С. 36.

10. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.

11. Реморенко І. Різне управління різною освітою : книжка для розумного керівника / Реморенко Ігор. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. – С. 97-128.

12. Соловей М. І. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя в кредитно-модульній системі організацій навчання : [навч. посіб.] / Соловей М. І., Спіцин Є. С., Кудіна В. В. – К. : Ленвіт, 2008. – С. 70-75.

13. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.

14. Сучасні шкільні технології. Ч.1 / [упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц]. – 2-е вид. стереотипне. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – С. 85-107.

15. Сучасні шкільні технології. Ч.2 / [упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц]. – 2-е вид. стереотипне. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – С. 5-128.

16. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори : У 2 т. : [пер. з рос.] / редкол.: В. М. Столетов (голова) та ін. – К. : Рад. школа, 1983. – Т.1. – С. 239-240.

17. Хочу бути успішним керівником / [упоряд. Л. Галіцина, О. Коба]. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ», 2008. – С. 6-62.

18. Яцура В. В. Менеджмент : [навч. посіб.] / Яцура В. В. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 444 с.

4. *Форма підсумкового контролю успішності навчання* – екзамен.

5. *Засоби діагностики успішності навчання:*

Поточний контроль: експрес-контроль знань під час лекцій; індивідуальне відпрацювання пропущених тем; оцінювання роботи студентів на практичних заняттях; оцінювання самостійної роботи.

Модульний контроль: у формі розробки творчого завдання, реферат

Підсумковий контроль: екзамен у формі творчої презентації –

електронного та усного варіантів відповіді на питання, що передбачені програмою.